

sunt : Si enim presenti tempore leges condere soli Imperatori concessum est ; & leges interpretari solummodo dignum imperio esse oportet : & ibi notant DD. & idem expressè dicit , & disponit ista nostra lex 1. Tauri

8 Item adde , quòd deficiente lege , recurritur ad consuetudinem legitime præscriptam per lapsum decem annorum , & pluralitatem actuum , non minùs duorum : text. est in leg. De quibus. ff. de Legib. & ibi Magistraliter Bart. & communiter DD. antiqui , & moderni : text. in leg. 1. & per totum , Cod. Quæ sit longa consuetudo : text. est in §. Si ne scripto. Instit. de Jure nat. gen. & civil. text. in cap. 1. & per totum. extra , de Consuetud. & ibi communiter DD. & idem disponit , Lex 1. & per totum tit. 2. partit. 1. ubi notabiliter , & per ordinem declarantur ea , quæ pertinent ad Sententiam , & validitatem consuetudinis.

9 Item adde , quòd deficiente lege & consuetudine , recurrendum est ad rationem naturalem : text. est notabilis in leg. Scire oportet. §. Si enim ff. de Excusation. tutor. ibi , dum dicit : Cujus fidem tametsi sufficit firmare ex ipsa naturali justitia ; & ad hoc summè notat , & commendat Baldus post Antiquos , ibi. idem Bald. in leg. Cum in antiquioribus. Cod. de Jure deliber. penult. column. Jason. Decius , & Moderni in leg. Illam. Cod. de Collat. Joan. Andr. in cap. Pastoralis. de Fid. Instrum. probat etiam text. in leg. Cum ratio. ff. de Bon. damnat. Confirmatur ex Sententia Ariiotelis , & Philosophorum dicentium : Quære legem ubi est ratio naturalis , est infirmitas intellectus. Item , deficientibus his , recurrendum est ad communem opinionem Doctorum ; argumento text. in leg. 1. ff. de Senator. text. in leg. Athletas. ff. de His , qui notat. infam. & in leg. 1. ff. de Officio questoris : text. in cap. Novimus. de Verbor. signific. text. in cap. De Inducis. C. 3. Q. 3. quod intellige , si non est evidenter falsa , quia multoties unus ex subtili ingenio , & optimis rationibus posset alios superare ; argumento text. in cap. Capellanus. de Feriis : text. melior de jure in leg. 1. §. Sed neque. Cod. de Veter. jure enuclean. cujus pulchra verba sunt : Sed neque ex multitudine authorum , quod melius , & æquius est iudicatore , cum possit unus forsitan & deterioris Sententia & multas & majores in aliqua parte superare : Item etiam , quia sæpè Deus , & Dominus noster revelat parvulis , & humilibus , quæ abscondit à sapientibus : ita Abb. in cap. 1. de Constit. column. final.

10 Item , communi opinione deficiente , imò prorsus deficiente aliqua probabili opinione alicujus Doctoris , procedendum erit argumento alicujus legis , vel juris scripti in simili casu dispositis : text. est in leg. Non possunt. ff. de Legib. cujus verba sunt : Non possunt omnes articuli sigillatim

aut legibus , aut Senatus Consultis comprehendis : sed cum in aliqua causa Sententia eorum manifesta est , is , qui jurisdictioni præest , ad similia procedere , atque ita jus dicere debet : bonus text. in leg. fin. Cod. de Hæred. institut. text. in leg. Illud. ff. Ad legem Aquil. text. in leg. 1. §. 2. & 3. ff. de Fontes. text. in cap. Inter ceteras. in fin. de Rescript. Si verò omnia prædicta deficiant , itaque judex nesciat quid faciat , recurrendum est ad Principem ; quia ejus est declarare , cujus est condere : ut in leg. Cum de novo. Cod. de Legib. & ibi Cynus , & communiter DD. & tenet Abb. & alii in cap. 1. de Constit. penult. column. num. 14.

Item adde , quòd lex nova referens aliam , & de ea faciens mentionem , licet non reperitur , valet & tenet : ita probat text. in leg. Admonendi. ff. de Jurejur. & ibi expressè notat Bartol. 2. column. & idem est in Sententia ; quia si Judex condemnat aliquem , certam pecuniam quolibet anno alteri præstare secundum quòd antecessores consueverunt , tenetur solvere etiam si non constet quòd antecessores præstarent : ita Bartol. in leg. Cum qui , §. Julianus , ff. de Edendo : facit etiam Glos. & communis opinio in cap. Quoniam Abbas. de Officio Deleg. Nec obstat text. & ibi Glos. ordinar. & commun. opinio. Doct. in Authent. Si quis in aliquo documento. Cod. de Edendo. & Authent. Ut sponsal. largit. & cap. Et hoc vis super. c. collat. 9. & ibi etiam communiter DD. ubi disponitur , quòd instrumentum publicum , vel privatum faciens mentionem de alio instrumento , non facit fidem , nisi producat originale ; imò etiam si Tabellio , vel Notarius dicat , & asserat se vidisse , & legisse , non facit fidem , secundum eos : quia respondeo , quòd illud habet locum , & procedit quando instrumentum refertur ab aliquo Tabellione , vel Notario , vel ab alia persona privata : secùs verò si à Principe , vel lege communi , vel judice definitivè pronunciando ; quia tunc bene valet , & tenet , & facit plenam , & perfectam fidem , licet non constet de alia lege relata : Ista est Glos. ordinaria juncto text. in cap. Si Romanorum. 19. distinct. in glos. penult. & ibi communis opinio Doctor. & in cap. Abbate Sancti Sylvani. de Verbor. signific. in verb. fiat. & ibi communiter DD.

Item finaliter , & postremo quæro , an Rex , vel Princeps , vel lex humana positiva possit tollere , & auferre jus quæsitum subditis ? In quo articulo , breviter , & resolutivè dico , quòd bene potest ex causa justa ; quæ semper præsumitur : text. est in leg. Venditor. §. Si constat. ff. Commun. præd. Ubi disponitur , quòd si quis habet in suo fundo , vel agro lapidicinas , non potest alter privatus eas tollere , vel auferre , nisi stante lege , vel consuetudine : & ad hoc notat , & commendat Glos. ordinar. Odofred. Bartol. Alber. Bald. Ang. Paul. Flor.

& communiter DD. ibi. Nec obstat , quòd cuilibet licet lapides , vel lapidicinas tollere , vel fodere , ut in leg. Quosdam. Cod. de Metallariis , lib. 11. quia illud est verum , quando esset concessa licentia à domino fundi , & non aliàs : Vel aliter & secundò , quando quis velit extrahere ex venis saxorum , quæ sunt in locis remotis ab aliqua domo , vel ædificio alterius , cui non posset provenire damnum , vel periculum dirutionis : quia tunc poterit propter publicam utilitatem , secundum Glos. ordinar. & communiter Doctor. ibi : Sed iste intellectus non placet , quia indistinctè in fundo alieno non licet alicui intrare , invito domino , ut in leg. 3. ff. de Acquiren. rer. domin. & in leg. Injuriarum actio. §. fin. ff. de Injur. Unde aliter , & tertio dico , quòd ille textus procedat , & intelligatur quando quis velit tollere , & auferre ex venis , & locis publicis ; nam tunc liberè potest de jure naturali. Et illum textum in dict. leg. Venditor , §. Si constat , in nostra principali conclus. in qua sumus , reputat singularem , & meliorem de jure Bartol. in Proem. Digestor. column. 3. probat etiam textus in leg. Si privatus. ff. Qui , & à quibus : quem reputat singularem , & unicum Bartol. in dict. Proem. Digestorum , column. 3. Sed certè ille text. parùm , vel nihil probat : text. in leg. 1. & per totum , ff. de Bonis damnator. ubi , ratione delicti commisi confiscantur bona delinquentis : text. in leg. 1. & per totum. C. de Bonis proscript. text. in leg. Commissa. ff. de Publ. & vectig. text. in Authent. Incestas. Cod. de Incestis nupt. per quæ jura ita tenet Bartol. in leg. fin. Cod. Si contra jus , vel util. publ. & ibi communiter DD. text. in leg. 1. & per totum. ff. de Usucap. ubi , dispositio legis tollit alteri dominium , mediante usucapione , vel præscriptione : text. in leg. 1. & per totum. Cod. de long. tempor. præscript. text. in §. 1. & per totum. Instit. de Usucapionib. text. in leg. Antiochensium. ff. de Reb. Aut. Jud. possid. text. in leg. fin. Cod. de Jure dom. imper. text. in leg. 1. & per totum. Cod. Pro quib. caus. servi pro præm. liber accipi. ubi disponitur , quòd servus , qui denunciat judici mortem domini sui , ut contra delinquentem procedatur , efficitur liber : & idem ego dicerem per argumentum à fortiori , quando in vita dominum defenderet in periculo vitæ constitutum ; & idem esset , quando denunciaret prodicionem Principibus factam , vel fabricatorem falsæ monete , vel raptorem virginis , ut in leg. 3. tit. 22. partit. 4. & certè idem ego dicerem in casibus similibus ; & idem est quando servus vadit pileatus associando cadaver domini sui de consensu ipsius domini , vel hæredum : text. est singularis in jure in leg. unica. §. Sed & qui domini funus. Cod. de Latin. liber. tollend. & ibi communiter DD. & illum text. reputat mirabilem Angel. in §. fin. Instit. de Libertis. Sed adde , quòd hodie iste casus non procederet de ge-

nerali consuetudine : & fortè ex ista causa non ponitur in prædicta leg. partit. text. in leg. 1. & per totum. ff. Si quad. pauper. feci. dic. ubi , ex damno dato ab aliquo animali punitur dominus in solutione ejus , vel tenetur dare animal pro noxa , & per consequens privatur dominio ejus : text. in leg. 1. & per totum. ff. De Noxal. action. text. etiam notabilis in cap. Mulier. C. 15. Q. 1. Ubi habetur , quòd si quis committit crimen bestiale contra naturam , punitur ipsa persona particeps criminis , & similiter animal interficitur , & dominus privatur dominio ejus , ne sit memoria illius nefandi criminis.

Per rescriptum verò , vel privilegium , particulariter alicui concedendo , non posset : ita probat text. in leg. fin. Cod. Si contra jus vel utilit. public. & ibi expressè tenet Glos. ordinar. Bartol. Alber. Baldus , & Paul. & communiter DD. Confirmatur ratione , quia cum dominium sit de jure naturali , meritò per Regem , vel Principem , & ejus particulare privilegium tolli non potest , ut in leg. Jus nostrum. ff. de Regul. jur. quod tamen intellige , nisi ex causa publicæ utilitatis ; & tunc debet præcium de proprio patrimonio restituere : ita probat textus singularis , qui sic debet intelligi , in leg. Item si verberatum. §. 1. ff. de Rei vindicat. & ibi notat Bartol. Alber. Bald. & communiter DD. Ex quibus infertur , quòd si Rex , vel Princeps restituit quem ad bona confiscata , non extenditur talis restitutio ad bona in alium translata , & alienata. In quo articulo resolutivè dico , quòd si remisit simpliciter pœnam delicti , non extenditur restitutio ad bona , etiam si reperiantur penes fiscum , & in suo patrimonio , & non alienata : text. est qui sic debet intelligi in leg. 1. in fin. & in leg. 2. & 3. Cod. de Sent. pass. & ibi Glos. ordinar. & communiter DD. Si verò Princeps restituit quoad pœnam , & quoad bona , tunc bene fit restitutio bonorum , si non reperiantur alienata , & in alium translata ; si verò reperiantur alienata , non extenditur restitutio ad ea in præjudicium tertij. Si verò expressè dicatur , quòd fiat , & extendatur restitutio etiam quoad bona in alium translata , bene extenditur restitutio ad illa bona ; sed tenebitur fiscus præcium restituere de proprio patrimonio : ita probant prædicta jura , & in terminis tenet Glos. singular. & unica in leg. Gallus. §. Et quid si tantum. ff. de Lib. & postum. in verb. Emancipatus. in fine : & ibi Bartol. Bald. Paul. Imola. Alexand. & communiter DD.

Unum tamen est , quòd hoc casu quando fit restitutio quoad pœnam & quoad bona , & bona reperiantur penes fiscum , non extenditur restitutio ad fructus per fiscum perceptos ; ita probat text. singularis in jure in Authent. Idem est de Nestorianis. Cod. de Hæretic. quem ad hoc reputat singularem Angel. Imol. Paul. Alexand. & commu-

niter DD. in dict. leg. Gallus. s. Et quid sit tantum. ff. de Liber. & posthum. licet Jas. tenet ibi contrarium. 15. column. num. 50. Sed certe superior opinio communis est vera, & tenenda in iudicando, & consulendo, quam ego sequor. Quoad tempus tamen bene potest Princeps privilegium, vel rescriptum concedere in præiudicium tertii; ut, dilationem solutionis debitori concedendo: text. est singularis, & unicus in iure in leg. Quoties. Cod. de Precib. Imperator. offer. & ad hoc summè notat, & commendat ibi Glos. ordinaria, Odofred. Cynus, Petrus Jacob. Butri. Bartol. Alberic. Paul. Salicet. Jason, & communiter DD. & idem disponit lex 32. tit. 16. partit. 3. & confirmatur, quia lex humana positiva habet vim, & auctoritatem à summo Deo Domino nostro, & ab eo recipit vigorem, & idè meritò obligat subditos, ad ejus observantiam; ut probatur Proverb. cap. 8. ubi dicitur: Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Et tenet D. Augustin. in lib. 1. de Liber. arbitr. dicens: Nihil esse justum, ac legitimum, quod non ex aeterna lege homines derivaverint: & tenet Paulus Apostolus ad Roman. cap. 13. dicens: Non est potestas nisi à Deo: & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.

TEXT. II.

Porque nuestra intencion, y voluntad es, que los Letrados en estos nuestros Reynos sean principalmente instructos, è informados de las dichas Leyes de nuestros Reynos, pues por ellas, y no por otras han de juzgar: Y á Nos es hecha relacion, que algunos Letrados nos sirven, y otros nos vienen á servir en algunos cargos de Justicia, sin haver pasado, ni estudiado las dichas Leyes, y Ordenamientos, y Pragmaticas, y Partidas: de lo qual resulta, que en la decision de los Pleytos, y Causas, algunas veces no se guardan, ni platican las dichas Leyes, como se deben guardar, y platicar, lo qual es contra nuestro servicio. Y porque nuestra intencion, y voluntad es, de mandar recoger, y enmendar los dichos Ordenamientos, para que se ayan de imprimir, y cada uno se pueda aprovechar de ellos: Porende, por la presente Ordenamos, è Mandamos, que dentro de un año primero siguiente, y dende en adelante, contado desde la data de estas nuestras Leyes, todos los Letrados que hoy son, è fueren, assi del nuestro Consejo, ó Oidores de las nuestras Audiencias, y Alcaldes de la nuestra Casa y Corte, y Chancillerias, do tienen, è tuvieren otro qualquier cargo, y administracion de Justicia, ansi en lo Realengo, como en lo Abadengo, como en las Ordenes y Behetrias, como en otro qualquier Señorío de estos nuestros Reynos, no puedan usar

de los dichos cargos de Justicia, ni tenerlos, sin que primeramente ayan pasado ordinariamente las dichas Leyes de Ordenamientos, y Pragmaticas, cas, Partidas, y Fuero Real.

Id est:

Quoniam nostra mens atque voluntas est, ut viri Litterati in nostris his Regnis in primis sint instructi, & edocti in prædictis Legibus nostrorum Regnorum, siquidem per eas, & non per alias judicare debent: Et Nobis relatum est, nonnullos viros Litteratos in munere administrandi Justitiæ Nobis jam inservire, & alios ut inserviant venire sine ulla relectione, aut studio prædictarum Legum, Ordinationum, Pragmaticarum, & Partitarum: Unde fit quod in decisione Litium, & Causarum, aliquando non observentur, neque in usum veniant, ut deberent, prædictæ Leges; quod est contra nostrum obsequium. Et quoniam nostra mens, & voluntas est, ut præcipimus colligi, atque emendari prædictas Ordinationes, ut imprimantur in vulgarem usum: Idcirco, per præsentem Ordinamus ac Præcipimus ut intra annum proximum, & deinceps, à data harum nostrarum Legum, Litterati omnes viri, qui nunc sunt, vel futuri sunt, tam nostri Consilii, quam Audientiarum nostrarum Auditores, & Alcaldii (hoc est Præpositi Justitiæ) Domus ac Curie nostræ, & Cancellariorum, ubi habent aut habiuri sint aliud quodcumque munus, aut Justitiæ administrationem, tam in Regali ac in Abbatiano territorio, quam in Ordinibus, & Communitatibus (hoc est Behetrias) sive in quocumque alio horum nostrorum Regnorum dominio, non possint uti prædictis Justitiæ officis, neque illa habere, nisi prius ex ordinario more relegerint prædictas Leges Ordinationum, Pragmaticarum, & Partitarum, ac Forum Regium.

COMMENTARII

In Legem II.

SUMMARIUM.

- 1 Judex, quas dotes habere debeat?
- 2 Judices, à quo eligantur?
- 3 Judicum plerique ignari, & inexperti.
- 4 Judicis ordinarii officium.
- 5 Advocatus, quis esse possit?
- 6 Procuratoris officium.
- 7 Baccalaureus quis creari possit?
- 8 Scolaris per quinquenium absens perdit privilegium scholarium.
- 9 Licenciatus intra quod tempus creetur?
- 10 Qua personæ in iudices eligi possint?

Not

Nota ex ista lege, quòd in isto Regno, antequam quis possit esse iudex, debet omnes leges hujus Regni perlegere, & discutere: & adde, quòd prædictus iudex debet esse Litteratus, & scientia legali præditus, ut rectam, & congruam justitiam partibus possit administrare; ut consulit, imò præcipit Imperator Justinianus in 1. Proem. ff. cap. de Ration. & Meth. s. Nos. Cum seq. Ubi saltem per quinque annos jubet professorem hujus scientiæ operam dare: imò hodie requiritur studuisse per decem annos in aliqua Universitate approbata, de quo debet constare per fidem, & testimonium Notarii, ut possit exercere aliquod officium publicum, & jurisdictionem; & debet esse ætatis plusquam 25. annorum: & si aliter officium acceptaverit, punitur pena privationis ejus, & inhabilitationis, ut deinceps nullum officium possit exercere; ita disponit Pragm. hujus Regni 58. fol. 63. lib. Prag. quæ oportet servari tanquam summè necessaria: & ultra hoc, principaliter requiritur, quòd talis iudex sit probata vitæ, & conscientia præditus; ut recta, & iusta sint omnia judicia ejus: quia ubi tale fundamentum deficit, nihil boni superædificari potest: ita docet, & monet ipse Justinianus in dicto Proem. ff. s. Illud verò, versic. Cum oportet. Cujus pulchra verba sunt: Cum oportet prius animas, & postea linguas fieri eruditias: Et habetur, Proverb. cap. 12. & probatur ex verbis Domini nostri Jesu Christi in Evangelio Joannis, cap. 14. Ego sum via, veritas, & vita: Et habetur per Div. August. Epistol. 85. dicentem: Planè Summus Deus noster vera justitia est, quam esurire, & sitire debemus: & per eundem de Civitat. Dei. lib. 21. cap. 23. & in Epistol. Pauli ad Romanos, dicens: Omnis Christi actio nostra est instructio, & in omnibus operibus nostris simus ejus imitatores: & docet, & monet Div. Basilus, Constitution. Monast. cap. 2. & cap. 5. & D. Chrysostr. in Epistol. ad Corinth. cap. 4. idem Chrysostr. Homil. 51. Et divitias, & honores hujus sæculi, & omnia bona ejus propter hunc finem contemnamus; & pro omni lucro, & commodo, quod sit in mundo, non debemus à gratia, justitia & charitate Domini nostri deviare: ut monet Beatus Paulus in Epistol. 3. ad Philippenses, & Beatus Hieronym. in Cantic. & August. super Joan. & Chrysostr. Homil. 35. Idem Chrysostr. Genes. 13. & probatur in Evangel. Matthæi. cap. 16. & Marci. cap. 8. dicente: Quid prodest homini si totum mundum lucratur, anima verò sua detrimentum patiat? Et dicit Beatus Basilus Homil. in quadraginta Martyr. Si terrena ista sempiterna essent, quis ea non contemneret, pro cælestibus? Cum verò sint caduca, quis ea cælestibus anteponet? Idem Basil. eodem loco; ut sapientem supra petram edificatum nulla vis ventorum subvertit; ita Christianum rectum à vero,

& iusto nulla res removet. Itaque in primis quaramus Regnum Dei, & justitiam ejus, & cor nostrum in eam dirigamus, & omnia adjiciuntur nobis. Et ta docet & consulit Dominus noster in Evangelio Matthæi. cap. 6. Et iste sit noster thesaurus inventus in agris, & margarita in terris, & gemma in litore maris.

In quo, ut expertus, unum adverto in obsequium & reverentiam Domini nostri, & utilitatem Reipublicæ: quòd in nostro Regno, & civitatibus ejus, regulariter eliguntur Judices, & Governatores à nostro Rege, & Præsidi sui regalis Consilii, qui sunt Nobiles, Illustres, & Magnates & ipsi eligunt Judices minores ordinarios juvenes, insipientes, & inexpertos, & ferè nullius scientiæ, gratia, vel favore: & sic nullam administrant justitiam, & nimis quotidie gravant partes. Et certè cognovi plures in hac Civitate Salmanticensi, & aliis locis, qui penitus carebant literis, & multitudine negotiorum adhuc non erat sibi tempus librum aperiendi, nec processum, causam, & merita ejus discutiendi, nec præmeditandi; imò omnia ex libero arbitrio decidebant, & in multis causis, & negotiis consilium Tabellionum sequebantur. Nec obstat si dixeris, quòd appellatio, quæ à jure conceditur tollit hoc inconveniens: quia aliquando per eos denegatur appellatio; aliquando condemnatus est ita pauper, quòd deficit sibi facultas prosequendi appellationem. Et sic satis atque diu maxima affectione cogitavi, quòd remedium summè necessarium esset, ut Princeps, vel Præsides regalis Consilii, & non alius eligat prædictos iudices, in quibus sit scientia, & conscientia, cum salario competenti: Cùm principale onus, & cura cujuslibet Principis, & ejus Præsidis sit, ejus Regnum, & personas sibi subditas in recta, & perfecta justitia conservare.

Item, talis iudex ordinarius debet æquo animo omnibus præstare aditum, tam advocatis, quam litigantibus; & negotia eorum libenter audire, & examinare; & adversus eos non scandescere: non tamen debet se ita facilem præbere, ut contemptibilis videatur; nec precibus calamitosorum statim annuere: imò constantia, & prudentia omnia regat, & animi sui motum, & propositum in secreto habeat, & vultum ejus semper detegat, & disimulet: textus est moralis & benè notandus in leg. Observandum. ff. de Offic. Præsidi. & ibi Glos. ordinar. & communiter DD. text. in leg. Nec quicquam. s. Circa. ff. de Offic. Procon. idem disponit lex 13. tit. 4. part. 3. Unum tamen est, quòd non dicunt, nec permittunt prædicta jura, quòd unum habeant in corde, & aliud fingant, & asserunt exterius; quia hoc esset injustum, & actus dolosus, & non permissus, secundum Alberic. in dict. leg. Observandum. Ex quo inferitur

ms-